

Godność człowieka czy godność ludzkości?

Piotr Jakubowski (P.J.) pyta (1 grudnia 2024 r.):

Jak paragraf 1 znalazł się w niemieckiej Ustawie Zasadniczej?

(ChatGPT):

Artykuł 1 niemieckiej Ustawy Zasadniczej, który stanowi o ochronie godności ludzkiej i związaniu władzy państwowej prawami podstawowymi, powstał na tle doświadczeń narodowego socjalizmu i II wojny światowej. Jest to centralny element konstytucji i został celowo umieszczony na początku, aby podkreślić fundamentalne znaczenie godności ludzkiej.

Tło i pochodzenie:

1. Doświadczenia z reżimem nazistowskim:

- Podczas dyktatury nazistowskiej godność ludzka była systematycznie lekceważona. Zbrodnie takie jak Holocaust, prześladowanie przeciwników politycznych i lekceważenie podstawowych praw człowieka charakteryzowały historię Niemiec.
- Po 1945 r. panowała powszechna zgoda co do tego, że takie zbrodnie nigdy nie mogą się powtórzyć. Doprowadziło to do powstania obowiązku ochrony godności ludzkiej i praw podstawowych na mocy prawa konstytucyjnego.

2. Wpływ zachodnich aliantów:

- Po kapitulacji Niemiec w maju 1945 r. zachodni alianci mieli duży wpływ na opracowanie nowej konstytucji. Podkreślali oni znaczenie praw człowieka i demokracji.
- Konstytucja miała być alternatywą dla totalitarnej ideologii nazistowskiego reżimu.

3. Rada Parlamentarna:

- Rada Parlamentarna, która opracowała projekt Ustawy Zasadniczej w latach 1948-1949, intensywnie zajmowała się znaczeniem praw człowieka.
- Propozycja brzmienia artykułu 1 wyszła między innymi od Theodora Heussa i Carlo Schmida, którzy opowiadali się za jasnym sformułowaniem nienaruszalności godności ludzkiej.

4. Wpływy religijne i filozoficzne:

- Pierwszy ustęp artykułu 1 odzwierciedla tradycje chrześcijańsko-humanistyczne i oświeceniowe, które uznają istoty ludzkie za niezbywalne w ich godności i wolności.

Brzmienie artykułu 1 Ustawy Zasadniczej:

1. Ustęp 1: *"Godność człowieka jest nienaruszalna. Jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem każdej władzy państwowej".*

- Zdanie to uznaje godność ludzką za najwyższe dobro konstytucyjne i ustanawia obowiązek państwa i jego organów.

2. Ustęp 2: *„W związku z tym naród niemiecki uznaje nienaruszalne i niezbywalne prawa człowieka za podstawę każdej wspólnoty ludzkiej, pokoju i sprawiedliwości na świecie”.*

- Łączy to prawa człowieka z międzynarodową odpowiedzialnością Niemiec.

3. **Ustęp 3:** „Następujące prawa podstawowe wiążą ustawodawstwo, władzę wykonawczą i jurysdykcję jako prawo bezpośrednio stosowane.”

- Zapewnia to, że prawa podstawowe są bezpośrednio wiążące dla wszystkich władz państwowych.

Znaczenie symboliczne i prawne:

Artykuł 1 Ustawy Zasadniczej jest czymś więcej niż tylko deklaracją polityczną; ma on konkretny skutek prawny. Godność ludzka jest nienaruszalna i stoi ponad wszystkimi innymi normami prawnymi. Ma to decydujący wpływ na orzecznictwo Federalnego Trybunału Konstytucyjnego i charakteryzuje cały niemiecki system prawny.

Poprzez to osadzenie w konstytucji, art. 1 stał się centralnym elementem niemieckiej tożsamości w okresie powojennym i fundamentem wolnego demokratycznego porządku podstawowego.

(P.J.):

Czy tę pierwotną interpretację art. 1 należy dziś nadal traktować dosłownie?

(ChatGPT):

Pierwotna interpretacja art. 1 Ustawy Zasadniczej - zgodnie z którą godność ludzka jest nienaruszalna, a władza państwowa jest zobowiązana do jej ochrony - ma do dziś centralne znaczenie. Niemniej jednak konkretne zastosowanie i interpretacja tego artykułu ewoluowały na przestrzeni dziesięcioleci poprzez orzecznictwo i zmiany społeczne.

Dosłowne znaczenie i zastosowanie dzisiaj

1. Nienaruszalność godności ludzkiej:

- Godność ludzka jest nadal uważana w Niemczech za wartość absolutną i niezbywalną. Ma ona zastosowanie niezależnie od pochodzenia, statusu, zachowania lub przekonań danej osoby.
- Ani państwo, ani jednostki nie mogą naruszać godności ludzkiej. Zasada ta pozostaje niezmienna.

2. Orzecznictwo Federalnego Trybunału Konstytucyjnego:

- Federalny Trybunał Konstytucyjny interpretuje art. 1 jako najwyższe dobro konstytucyjne, które kieruje wszystkimi działaniami i ustawodawstwem państwa.
- Przykłady:
 - Odrzucenie kary śmierci jako przestępstwa przeciwko godności ludzkiej.
 - Ochrona osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji, takich jak uchodźcy lub więźniowie.
 - Ingerencje w prawa osobiste, takie jak środki nadzoru, są sprzeczne z godnością człowieka.

3. Zmieniające się konteksty społeczne:

- Nowe technologie, globalne wyzwania i zmiany społeczne wpłynęły na dyskusję na temat zakresu i konkretnego zastosowania godności ludzkiej. Przykłady:

- **Sztuczna inteligencja:** W jaki sposób algorytmy mogą być projektowane w taki sposób, aby szanowały godność każdego człowieka?
- **Cyfryzacja:** Ochrona prywatności i danych osobowych jest coraz częściej postrzegana jako aspekt godności ludzkiej.
- **Bioetyka:** Kwestie takie jak inżynieria genetyczna, eutanazja czy aborcja rodzą złożone pytania etyczne związane z interpretacją godności ludzkiej.

Wyzwania związane z dosłownym stosowaniem

1. Konflikty między prawami podstawowymi:

- Artykuł 1 często wchodzi w interakcje z innymi prawami podstawowymi (np. wolnością wypowiedzi, bezpieczeństwem). W takich przypadkach należy zachować ostrożną równowagę.
- Przykład: dyskusja na temat „prawa do bycia zapomnianym” w Internecie - w tym przypadku godność ludzka (ochrona integralności osobistej) koliduje z wolnością informacji.

2. Wymiar międzynarodowy:

- Globalizacja rozszerzyła zakres godności ludzkiej. Pytanie brzmi, w jakim stopniu państwo musi również przyjąć międzynarodową odpowiedzialność za ochronę godności ludzkiej, na przykład w globalnych łańcuchach dostaw lub sprawiedliwości klimatycznej.

3. Zmieniające się wartości i poglądy społeczne:

- Podczas gdy podstawowa idea godności ludzkiej pozostaje niezmienną, zmieniają się poglądy społeczne na temat tego, co konkretnie liczy się jako naruszenie godności.
- Przykład: Wcześniej akceptowane praktyki, takie jak dyskryminacja lub restrykcyjne role płciowe, są obecnie postrzegane jako naruszenie godności ludzkiej.

Wniosek

Pierwotna interpretacja art. 1 jest zasadniczo nadal aktualna: godność ludzka jest najwyższym standardem niemieckiego systemu prawnego. Nowoczesne społeczeństwo wymaga jednak dynamicznej interpretacji, która odpowiada na nowe wyzwania i kwestie etyczne. W rezultacie art. 1 pozostaje nie tylko niezmienną zasadą, ale także żywym standardem rozwoju społecznego i prawnego.

(P.J.):

Istnieją przecież osoby, które w oczywisty sposób wyrządzają szkodę ogółowi społeczeństwa. Czy muszą być traktowani tak samo „łagodnie” jak wszyscy inni?

(ChatGPT):

Pytanie o to, czy ludzie, którzy celowo wyrządzają krzywdę ogółowi społeczeństwa, muszą być traktowani w taki sam sposób jak wszyscy inni, dotyka kluczowych aspektów relacji między ochroną godności ludzkiej a egzekwowaniem prawa i porządku. Godność ludzka pozostaje

nienaruszalna nawet w przypadku takich osób - jest to niezmienna zasada ustawy zasadniczej. Niemniej jednak konstytucja dopuszcza zróżnicowane traktowanie, zwłaszcza w kontekście kar i środków ochrony społeczeństwa.

Podstawa: nienaruszalność godności ludzkiej

1. Nienaruszalność dotyczy wszystkich:

- Artykuł 1 Ustawy Zasadniczej nie przewiduje żadnych wyjątków. Nawet osoby, które popełniły poważne przestępstwa, zachowują swoją godność ludzką. Nie jest to zależne od moralnego zachowania lub korzyści społecznych.
- Uzasadnienie: Godność nie jest wypracowana, lecz wrodzona. Naruszenie tej zasady zagroziłoby podstawom rządów prawa.

2. Znaczenie dla postępowania z przestępcami:

- Nawet w przypadku poważnych przestępstw władza państwowa pozostaje zobowiązana do poszanowania godności ludzkiej sprawcy. Znajduje to odzwierciedlenie na przykład w zakazie tortur, nieludzkiego traktowania lub kary śmierci.

Środki ochrony ogółu społeczeństwa

1. Ingerencja w prawa podstawowe jest dopuszczalna:

- Ustawa Zasadnicza dopuszcza ograniczenia praw podstawowych, jeśli jest to konieczne do utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego, o ile zachowana jest proporcjonalność.
- Przykład: kara pozbawienia wolności lub areszt prewencyjny. W tym przypadku podstawowe prawo do wolności jest ograniczone bez naruszania godności danej osoby.

2. Ważenie interesów:

- Ochrona ogółu społeczeństwa jest regularnie porównywana z prawami jednostki. Główną rolę odgrywają przy tym waga przestępstwa, ryzyko jego powtórzenia i zachowanie sprawcy.
- Przykład: W przypadku terroryzmu lub poważnych przestępstw z użyciem przemocy, państwo ucieka się do surowych środków bezpieczeństwa, które muszą jednak respektować podstawowe prawa sprawcy.

Krytyka „łagodnego traktowania”

1. Perspektywa ofiar:

- Krytycy często twierdzą, że zbyt skupienie się na prawach przestępców zaniedbuje prawa i godność ofiar.
- System prawny został jednak zaprojektowany tak, aby uwzględniać perspektywę ofiary, np. poprzez odszkodowanie, środki ochronne lub publiczne uznanie ich cierpienia.

2. Poczucie niesprawiedliwości:

- W odbiorze społecznym traktowanie przestępców „zbyt łagodnie” może być postrzegane jako niesprawiedliwe. Istnieje tutaj niebezpieczeństwo, że reakcje emocjonalne będą dominować nad zasadami procedury konstytucyjnej.

Granice godności w praktyce

1. Kara jako konsensus społeczny:

- Kary i środki mogą być surowe, ale nigdy poniżające. Państwo nie może nikogo „odczłowieczać” - nawet w przypadku najpoważniejszych przestępstw.
- W praktyce oznacza to Areszt bezpieczeństwa, długoterminowe wyroki więzienia lub warunki terapeutyczne są możliwe, ale tortury, poniżające traktowanie lub nieludzkie warunki w więzieniu pozostają zabronione.

2. Resocjalizacja zamiast kary:

- Podstawową zasadą rządów prawa jest resocjalizacja: nawet najgroźniejsi przestępcy powinni mieć szansę na godne życie po odbyciu kary pozbawienia wolności. Jest to nie tylko obowiązek wobec przestępcy, ale także służy społeczeństwu, zapobiegając recydywie.

Wnioski

Osoby, które wyrządzają szkodę ogółowi społeczeństwa, nie są traktowane „łagodnie”, ale zgodnie z prawem i proporcjonalnie. Jednakże ochrona godności ludzkiej zapobiega ich degradacji lub nieludzkemu traktowaniu. Zasada ta jest świadomą decyzją państwa konstytucyjnego, aby zachować swoje wartości nawet w ekstremalnych sytuacjach. Postępowanie z takimi osobami wymaga równowagi między bezpieczeństwem, sprawiedliwością i poszanowaniem niezbywalnych praw człowieka.

(P.J.):

Czy nie nadszedł już czas, aby postawić godność całej ludzkości (a nawet samej Natury) wyżej niż godność każdej jednostki? Każdy, kto szkodzi społeczeństwu (celowo), zrzekł się swojej indywidualnej godności, prawda?

(ChatGPT):

Twoje pytanie dotyka głębokiej dyskusji etycznej i prawnej na temat pierwszeństwa praw zbiorowych i indywidualnych oraz roli godności ludzkiej w coraz bardziej zglobalizowanym i pogrążonym w kryzysie ekologicznym świecie. Zrozumiałe jest, że idea przedkładania godności społeczeństwa, a nawet Natury, nad godność jednostki pojawia się w kontekście rosnących globalnych wyzwań. Niemniej jednak istnieją poważne argumenty przeciwko takiej zmianie, zwłaszcza w kontekście demokratycznego państwa konstytucyjnego.

Dlaczego godność jednostki pozostaje w centrum uwagi?

1. Niezbywalność ludzkiej godności:

- Godności osoby nie można się „zrzec” ani „utracić”, nawet jeśli ktoś celowo szkodzi społeczeństwu. Zasada ta jest podstawą rządów prawa i chroni przed arbitralnością.
- Gdy tylko godność jednostki zostaje zrelatywizowana, otwiera to drzwi do nadużyć. Trudno byłoby wyznaczyć wyraźne granice: Kto decyduje o tym, kiedy ktoś „stracił” swoją godność?

2. Ochrona przed kolektywistyczną arbitralnością:

- Historia pokazała, że odłożenie na bok praw jednostki na rzecz rzekomego „większego dobra” (np. państwa, społeczeństwa lub ideologii) często prowadzi do poważnych nadużyć. Przykłady obejmują reżimy totalitarne, które twierdziły, że działają w imię „wspólnego dobra”.

3. Praworządność i moralność:

- Ochrona godności ludzkiej, zwłaszcza tych, którzy sprzeciwiają się społeczeństwu, jest osiągnięciem moralnym. Sygnalizuje, że wartości rządów prawa nie podlegają negocjacom - nawet w przypadku przestępców lub przestępców.

Wyzwanie zbiorowej ochrony

1. Godność całej ludzkości:

- Rzeczywiście, pojawia się coraz więcej głosów wzywających do tego, by globalne problemy, takie jak zmiany klimatyczne, degradacja środowiska i niesprawiedliwość społeczna, były traktowane z większą uwagą pod względem prawnym i etycznym.
- Podejścia takie jak uznanie praw natury (np. w Ekwadorze lub Nowej Zelandii) lub definicja globalnych praw człowieka mają na celu uwzględnienie dobrobytu ludzkości jako całości.

2. Konflikt między jednostką a zbiorowością:

- Jeśli ochrona zbiorowości ma pierwszeństwo przed ochroną jednostki, jednostki mogą być potencjalnie traktowane niesprawiedliwie. Jednym z przykładów może być sytuacja, w której osoby czerpiące korzyści z degradacji środowiska są powszechnie uważane za „tracące godność” i napiętnowane prawnie lub społecznie.

3. Konieczna rozważa zamiast hierarchii:

- Zamiast podporządkowywać godność jednostki godności ludzkości lub natury, należy stworzyć mechanizmy umożliwiające zachowanie równowagi. Przepisy i środki muszą mieć na celu ochronę zarówno interesów indywidualnych, jak i zbiorowych.

Czy ktoś może „zrzec się” własnej godności?

1. Dobrowolne zrzeczenie się?

- Z prawnego i filozoficznego punktu widzenia godność osoby nie zależy od tego, jak postępuje. Nawet ci, którzy celowo szkodzą społeczeństwu, pozostają nosicielami ludzkiej godności.
- Taka postawa chroni również przed dehumanizacją, która często była nadużywana jako usprawiedliwienie przemocy lub ucisku.

2. Odpowiedzialność i konsekwencje:

- Osoby, które celowo wyrządzają krzywdę, muszą zostać pociągnięte do odpowiedzialności. Ochrona godności nie oznacza bezkarności ani bierności. Praworządność pozwala na nakładanie sankcji, o ile pozostają one proporcjonalne i humanitarne.

Nowe podejście na przyszłość

1. Poszerzenie pojęcia godności:

- Pomysł rozszerzenia godności nie tylko na ludzi, ale także na przyrodę jest filozoficznie interesujący i został już w pewnym stopniu wdrożony (np. „prawa przyrody” w konstytucji Ekwadoru).
- Oznaczałoby to jednak, że ludzie musieliby bardziej dostosować swoje działania do globalnej odpowiedzialności, co wymagałoby głębokiej zmiany w kategoriach prawnych i społecznych.

2. Promowanie odpowiedzialności zbiorowej:

- Zamiast kwestionować godność jednostki, można położyć większy nacisk na odpowiedzialność, edukację i zapobieganie, aby zminimalizować celowe szkody dla społeczeństwa.
- Przepisy mogłyby zostać zaostrzone i skuteczniej egzekwowane, aby zapewnić ochronę społeczności bez poświęcania praw jednostki.

Wnioski

Godność ludzka każdej jednostki pozostaje niewzruszonym fundamentem demokratycznego państwa konstytucyjnego. Nie wyklucza to jednak możliwości zapewnienia większej ochrony godności ludzkości jako całości i godności natury - ale nie kosztem jednostki. Podejście, które dąży do równowagi między wolnością jednostki, odpowiedzialnością społeczną i ochroną środowiska, byłoby najbardziej zrównoważoną i sprawiedliwą drogą w dłuższej perspektywie.

(P.J.):

Ludzie odpowiedzialni za setki ofiar śmiertelnych wciąż mają takie samo prawo do swojej godności jak ich ofiary.

(ChatGPT):

Tak, zgodnie z ustawą zasadniczą i głównymi zasadami państwa konstytucyjnego, każda osoba, nawet odpowiedzialna za najcięższe przestępstwa, ma niezbywalne prawo do swojej godności. Ma to zastosowanie niezależnie od tego, co zrobił. Zasada ta jest uzasadniona moralnie, prawnie i historycznie, ale często jest przedmiotem kontrowersji, zwłaszcza w skrajnych przypadkach, takich jak masowi mordercy czy zbrodniarze wojenni.

Dlaczego sprawca zachowuje swoją godność?

1. Niezbywalność godności ludzkiej:

- Godność człowieka jest „nienaruszalna” zgodnie z art. 1 Ustawy Zasadniczej. Oznacza to, że nie może ona zostać „utracona” ani przez państwo, ani przez zachowanie samego człowieka.
- Jest to podstawowa zasada, która nie zależy od zachowania moralnego lub prawnego.

2. Zasady państwa prawa:

- Demokratyczne państwo konstytucyjne różni się od systemów autorytarnych lub totalitarnych poszanowaniem godności ludzkiej - nawet w skrajnych przypadkach.
- Godność nie oznacza bezkarności: Nawet jeśli sprawcy zachowują godność, mogą zostać ukarani za swoje przestępstwa, często bardzo surowo (np. dożywotnim więzieniem). Jednak nawet w więzieniu muszą panować humanitarne warunki.

3. Zapobieganie arbitralności:

- Godność jako uniwersalna wartość chroni ludzi przed uznaniem ich za „niegodnych” i dehumanizacją według subiektywnych standardów. Byłby to niebezpieczny precedens.
- Historia (np. reżim nazistowski, stalinizm) pokazuje, że systemy relatywizujące ludzką godność często prowadzą do masowego ucisku i przemocy.

Sprzeczność z godnością ofiar?

1. Godność ofiar pozostaje nienaruszona:

- Godność ludzka ofiar nie jest umniejszana przez godność sprawcy. Obie istnieją niezależnie od siebie.
- Państwo ponosi podwójną odpowiedzialność: musi szanować godność ofiar (np. poprzez ochronę, sprawiedliwość i uznanie ich cierpienia), a jednocześnie stać na straży godności sprawcy.

2. Poczucie niesprawiedliwości:

- Może być postrzegane jako moralnie trudne do zniesienia, że sprawcy, którzy zadali cierpienie innym, nadal mają prawo do godności. To uczucie jest zrozumiałe, ale alternatywa - odmowa godności - może prowadzić do niebezpiecznych konsekwencji w dłuższej perspektywie.

Alternatywne podejście do wymiaru sprawiedliwości

1. Surowe kary w ramach godności:

- Przestępcy mogą być pociągani do odpowiedzialności za pomocą surowych, ale humanitarnych kar. Chroni to społeczeństwo, a jednocześnie podtrzymuje zasady praworządności.
- Przykład: Kara dożywotniego pozbawienia wolności z aresztem prewencyjnym. Przestępca jest skutecznie usuwany ze społeczeństwa, ale jego podstawowe prawa (takie jak żywność, opieka medyczna) są zachowane.

2. Rehabilitacja i zapobieganie:

- Jedną z zasad prawa karnego jest możliwość resocjalizacji. Nawet w przypadku najpoważniejszych przestępstw, celem jest utrzymanie teoretycznie otwartej możliwości powrotu do społeczeństwa.
- Służy to nie tylko przestępcy, ale także społeczeństwu, zapobiegając ponownemu popełnieniu przestępstwa.

3. Uznanie cierpienia ofiar:

- Rządy prawa powinny w większym stopniu uwzględniać perspektywę ofiar. Odszkodowania, programy ochrony i publiczne uznanie mogą wzmocnić poczucie sprawiedliwości.

Rozważania filozoficzne

1. Moralna niepodzielność godności ludzkiej:

- Jeśli godność sprawcy jest kwestionowana, zasada powszechnych praw człowieka zostaje osłabiona. Godność nie byłaby już wtedy podstawowym prawem, ale „zasługą”, która mogłaby sprzyjać arbitralności i nierówności.

2. Przestępcy jako zwierciadło społeczeństwa:

- Poważni przestępcy są często wynikiem chorób społecznych (np. przemocy, ubóstwa, radykalizacji). Poszanowanie ich godności może być postrzegane jako próba uniknięcia korupcji samych rządów prawa.

Wniosek

Pomysł, że przestępcy zachowują swoją godność może być emocjonalnie trudny do zaakceptowania, ale jest to niezbędny element systemu demokratycznego opartego na rządach prawa. Godność nie oznacza bezkarności, ale zapewnienie, że nawet najsurowsza kara zachowa moralną integralność państwa. Jest to oznaka siły i przestrzegania zasad, nawet wobec tych, którzy najbardziej obrazili społeczeństwo.